

JAKÓ ZSIGMOND • Erdélyiség vagy összmagyarság?

Előre kell bocsátanom, hogy egyrészt a legidősebb nemzedékhez tartozom, másrészt nem tekinthetem magam törzsökös erdélyinek, mert a Partiumból, nagyon erősen hagyományokat őrző bihari családi környezetből származom. Látószögem tehát, amelyből az erdélyiség-tudat alakulását megítélem, lényegesen eltérő lehet az általánostól.

Nézetem szerint Erdély és az erdélyiség mai fiatalabb nemzedékeink számára alig jelent többet, mint a tiszántúliság vagy a dunántúliság az ott élőknek. A transzszilvanizmus már a két háború között súlyos sebet kapott a polgári Románia kisebbségi politikájától, a kommunista diktatúrától pedig a halálos csapást is elszenvedte. Ahogyan ritkult azoknak sora, akiknek még pozitív élményei is voltak az erdélyi együttéléstől, ugyanúgy nőtt az olyanok száma, akik naponta megcsúfolva látták azokat az értékeket, amikben apáik még többé-kevésbé hittek. Az erdélyi magyarságnak 1918 után saját bőrén kellett megtapasztalnia, hogy a transzszilvanizmus lényegében csak a hatalomból kirekesztett kisebbség vagy a politikai élet periferiájára szorultak vágyálma, melynek gyakorlati hatása alig ér túl a személyi-társasági kapcsolatokon. Az erdélyi román értelmiség az uralmaváltás után sietősen átváltott a regáti normákra, és

egy évtized múltán már csak vezetőrétegének legkiemelkedőbb családjai őriztek meg egyet-mást a közös hagyományokból. A szászok is hamarosan hűtlenek lettek az erdélyi sorsközösséghez. Előbb a Német Birodalom felé tájékozódtak, majd a nemzeti szocializmussal kacérkodtak, végül a kommunizmus közös nyomorúságaiból anyaországukba menekültek. Mindezek következtében, a transzszilvanista elképzeléseknek akkor is össze kellett volna omlaniuk, ha az elnemzetietlenítésre eleitől fogva céltudatosan törekvő kíméletlen román nemzetiségi politika rideg tényei már korábban nem győzték volna meg a kisebbségeket arról, hogy ez az ideológia tartalmát veszítette és nem több irreális nosztalgianál.

Bár soha annyit nem harsonáztak a kisebbségek és a többségi nemzet testvériségéről, közös harcairól, mint a kommunista korszakban, a nemzetiségeket soha nem érte több egyéni és közösségi sérelem, mint a diktatúra időszakában. Az erdélyi magyarság zöme ebben az időben vált lélekben is valódi kisebbségivé, mert környezete — a Székelyföld kivételével — ekkor lett idegenné és ellenségessé irányában, mellyel szemben az óvodától a temetőig szakadatlanul védekeznie kellett. Az Erdélybe tömegesen betelepített többségek új, számára idegen erkölcsöket, társadalmi normákat, szokásokat hoztak be és türelmetlen sértődöttséggel igyekeztek reakényszeríteni. Szinte már az otthonában sem élhetett saját módja szerint. A tervszerű településpolitika révén megváltozó népességi viszonyok következtében a kisebbségek hamarosan arra ébredhettek, hogy szülőföldjükön, ott, ahol elődeik is századok óta éltek, megtűrt, állandóan gyanúsítható idegenekként, másodrendű állampolgárokként kezelik őket. Ezekkel a módszerekkel fél évszázad alatt ki is ölték a kisebbségekből, hogy országukat továbbra is hazájuknak érezhessék. Az 1989. decemberi események nyomán még egyszer felvillant a halovány remény, hogy a kisebbségek és a többség viszonyát európai normák szerint újra lehet rendezni. Amikor azonban kiderült, hogy a kisebbségi sérelmek orvoslásáról a nemzeti állam büvöletében élő többséggel még tárgyalni sem lehet, a transzszilvanizmus a végső kegyelemdőfést is megkapta a fékét vesztett román nacionalizmustól. A mai romániai kisebbségi tömegek jelentős részét már sem anyagi érdekei, sem pedig a vigasztalan helyzete elviseléséhez is erőt adó érzelmi szálak nem kötik szülőföldjéhez — amint ezt a szakadatlan és menekülésszerű kitelepülés beszédesen bizonyítja. A helyükön kitartók, a közösségükért felelősséget érzők és vállalók száma erősen megcsappant. Magatartásukat a többség nyíltan ugyan nem, de magában idejét múltnak minősíti. Bár mindnyájan jól tudjuk, hogy az egyszerű magyarok milliói minden körülmény ellenére szülőföldjükön fognak maradni, ezek sorsa egyre kevesebbet nyom a latban, amikor az egyén a maradás vagy menetel kérdésében dönt. A nehézségek, a közösségi felelősség előli megfutamodás már legjobban értelmiségi családjainkban sem szégyenlendő dolog.

Keserves dolog kimondanunk, hogy a nemzetiségi és kommunista elnyomás következményeként erkölcsileg, szellemileg és anyagilag egyaránt elnyomorodott erdélyi magyarság — saját megítélése szerint is — többé nem tud saját lábán, egymagában megállni. A demokrácia erői pedig Romániában még hosszú ideig annyira gyengék maradnak, hogy önmaga megmentéséhez segítségre onnan józanul nem számíthat. Az önazonosságukhoz és szülőföldjükhöz továbbra is ragaszkodók ma már elsősorban nem erdélyieknek, hanem az elválasztó országhatárok ellenére létező egységes, virtuális magyar nemzet egyik szerves részének tekintik közösségüket, és így kívánják megóvni nemzeti létüket a mindent előntő

balkanizálódással szemben. Magyarország magasabb életszínvonala, szellemi életének nyitottsága Európa és a nagyvilág felé, az átalakulás biztatóbb kilátásai egyaránt ebben az irányban hatnak.

Véleményem szerint a Romániában élő magyarság tudatát már ma sem, a jövőben pedig még inkább nem erdélyisége, hanem kisebbségi helyzete fogja megkülönböztetni az egységes magyar nemzettesten belül. Azt hiszem, ugyanaz lesz a helyzet a Jugoszláviában, Szlovákiában és Ukrajnában élő, szintén belső emigrációba kényszerített, az államélet szférájából kirekesztett magyar nemzetrészek esetében is. Megítélésem szerint a Magyarország határain kívüli magyarság, külső és belső erők kényszerítő hatására, nem a visszavonhatatlan elkülönülés, hanem hosszú távon a szellemi és tudati integrálódás felé halad. Ez persze nem jelenti a helyi sajátságok, színek, ízek elmosódását sem a szemlélet és a gondolkodás módjában, sem a művelődés különböző terein, az irodalomban vagy a művészetekben. A más népekkel való együttélés, a többnyelvűség, különböző kultúrák és életformák ismerete a határokon kívüli nemzetrészeket mindig sajátos vonásokkal fogják megkülönböztetni az összmagyar szellemiségen belül. És éppen ez teszi a jövőben nélkülözhetlenné a kisebbségi nemzetrészeket a saját hazájában élő magyarság és szomszédai közötti tartós, jó kapcsolatok fenntartásában. A közel fél évszázadnyi szinte hermetikus elzártság az anyaország és a kisebbségi nemzetrészek között ma már láthatóan nem az elkülönülés, hanem az integrálódás irányában ható erővé vált. Külön erdélyiség-tudatnak is csak ebben a fentebb vázolt keretben és mértékben látom a létjogosultságát és jövődjét.